

“Əshabi-Kəhf” haqqında rəvayətlər

Nigar İsəyeva

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu
E-mail: isayevanigar47@gmail.com

Annotasiya. Əshabi-Kəhf Qurani-Kərimin Kəhf surəsində (9-26-cı ayələr) vəsf olunan, imanlarını zalım hökmdardan qorumaq üçün mağaraya sığınan gənclərin 309 illik möcüzəvi yuxusundan bəhs edən ibrətamiz hadisədir. Bu süjet zülmün keçiciliyini, səbir və sarsılmaz təvəkkülün qüdrətini simvolizə edir.

Azərbaycanın Naxçıvan bölgəsində yerləşən Əshabi-Kəhf ziyarətگاهی min illərdir bu hadisənin canlı yaddaşı və müqəddəs inanc yeridir. Ümummilli lider Heydər Əliyevin 1998-ci ildəki bərpa təşəbbüsü ilə bu məkan müasir mənəviyyat mərkəzinə çevrilmişdir. Akademik İsa Həbibbəyli və Hacı Qadir Qədirzadə kimi alimlər bu abidənin həm tarixi, həm də dini əhəmiyyətini elmi monoqrafiyalarla təsdiq etmişlər.

Ədəbiyyatımızda Kərim İsmayilzadənin “Ölən şəhər” əsəri və Firudin Gilar Bəgin batini təhlilləri bu mövzunu milli və fəlsəfi kontekstdə yenidən mənalandırmışdır. Hadisənin əsas qayəsi “İnşallah” hikmətində gizlənən mütləq ilahi iradəyə təslimiyyətdir. “Əshabi-Kəhf” keçmişin xatirəsi deyil, hər dövr üçün mənəvi təmizlənmə və haqqın batil üzərindəki əbədi qələbə dərsi kimi çıxış edir.

Açar sözlər: Əshabi-Kəhf, Qurani-Kərim (Kəhf surəsi), Naxçıvan ziyarətگاهی, İman və Səbir (təvəkkül), 309 illik yuxu (möcüzə), mənəvi irs (və ya Heydər Əliyev irsi)

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 24.02.2026; qəbul edilib – 05.03.2026

Legends on “Ashabi-Kahf”

Nigar Isayeva

Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor
Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS
E-mail: isayevanigar47@gmail.com

Abstract. Ashabi-Kahf is an instructive event described in Surah Al-Kahf (verses 9-26) of the Holy Quran, narrating the 309-year miraculous sleep of young men who sought refuge in a cave to protect their faith from a tyrannical ruler. This event symbolizes the transience of oppression and the power of patience and unwavering tawakkul (trust in Allah).

The Ashabi-Kahf sanctuary located in the Nakhchivan region of Azerbaijan has been a living memory of this event and a sacred place of faith for thousand of years. Through the restoration initiative of National Leader Heydar Aliyev in 1998, this site was transformed into a modern spiritual center. Scholars such as Academician Isa Habibbeyli and Haji Gadir Gadirzade have confirmed both the historical and religious significance of this monument with scientific monographs.

In our literature, Karim Ismayilzade's work “The Dead City” and Firudin Gilar Beg's esoteric analyses have reinterpreted this theme in national and philosophical contexts. The core essence of the event is the submission to the absolute divine will hidden in the wisdom of “Insha'Allah.” Ashabi-Kahf is not merely a memory of the past, but also as a lesson in spiritual purification and the eternal victory of truth over falsehood for every era.

Keywords: Ashabi-Kahf, The Holy Quran (Surah Al-Kahf), Nakhchivan sanctuary, Faith and Patience (tawakkul), 309-year sleep (miracle), spiritual heritage (or Heydar Aliyev's heritage)

Article history: received – 05.02.2026; accepted – 17.02.2026

Giriş / Introduction

Əshabi-Kəhf Qurani-Kərimdə bəhs olunan ən möcüzəli və ibrətamiz hadisələrdən biridir. Bu hadisə Qurani-Kərimin Kəhf surəsinin 9-26-cı ayələrində yer alır. Hekayə imanlarını qorumaq üçün zalım hökmdardan qaçaraq mağaraya sığınan bir neçə gəncin başına gələn möcüzəli hadisədən bəhs edir. Allah onları uzun illər yuxuya verir və sonra oyadır. Bu hadisə həm iman, həm səbir, həm də Allahın qüdrəti baxımından böyük dərslər verir.

Əsas hissə / Main part

Əshabi-Kəhf hekayəsi yalnız Azərbaycan deyil, ümumilikdə Şərq ədəbiyyatında geniş yayılmışdır. Təfsir və dini ədəbiyyat vasitəsilə bu süjet Azərbaycan mühitinə daxil olmuşdur. Xüsusilə təfsir müəllifləri – İbn Kəsir və Əllamə Təbatəbai – bu hadisəni geniş izah etmişlər. Bu izahlar sonradan ədəbi və folklor mətnlərinə təsir göstərmişdir. Əshabi-Kəhf motivi Azərbaycan ədəbiyyatında dini süjet olmaqla yanaşı, sosial və mənəvi mənə kəsb edən bir mövzudur. Bu motiv vasitəsilə yazıçılar: zülmün keçici olduğunu, imanın qalıcı olduğunu, tarixin dəyişdiyini, lakin həqiqətin dəyişmədiyini göstərmişlər.

Xüsusilə, Naxçıvan bölgəsində yerləşən Əshabi-Kəhf ziyarətgahı bu hadisənin xalq yaddaşında yaşamasına və ədəbiyyata daxil olmasına güclü təsir göstərmişdir.

“Əshabi-Kəhf” ziyarətgahı Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində yerləşir. Əshabi-Kəhf Naxçıvan şəhərindən təqribən 12 km məsafədə yerləşən dini ziyarətgahdır. Ziyarətgah yaxınlığındakı Haçadağ və Nəhəcir dağları arasında, hündürlüyü 1665 m yüksəkliyi olan dağda yerləşir. Əshabi-Kəhf ziyarətgahı ən qədim zamanlardan müqəddəs bir yer, ulu Tanrıya inam, ümid bəsləyən, ilahi gücünə inanan insanların səcdəgahı kimi tanınır. Ziyarətgah min illərdir burada yaşayan və bura ziyarətə gələn insanların inanc yeri olmuşdur. Aparılmış tədqiqatlar, araşdırmalar sübut edir ki, Qurani – Kərimdə adı çəkilən Əshabi-Kəhf məhz Naxçıvandır. Ümummilli lider Heydər Əliyevin tapşırığı və himayəsi ilə Əshabi-Kəhfdə abadlıq-bərpa işləri aparılmışdır. Ziyarətgahın girişində bu haqda məlumat verən kitabə qoyulmuşdur. Kitabədə deyilir: “Əshabi-Kəhf ziyarətgahında bərpa və abadlıq işləri 1998-ci ildə mərhum Azərbaycan Prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin tapşırığı və himayəsi ilə görülmüşdür”. Son illərdə Əshabi-Kəhf ziyarətgahının ərazisində yenidənqurma, bərpa və abadlıq işləri aparılmışdır. Bərpa və abadlıq işləri zamanı Əshabi-Kəhfdə zəvvarlar üçün yaxşı şərait yaradılmış və məscid tikilmişdir. Hazırda buraya Azərbaycanın başqa bölgələrindən və xarici ölkələrdən zəvvarlar, turistlər və qonaqlar gəlir [4].

Rəvayətə görə, bir zamanlar zalım bir hökmdar insanları bützlərə sitayiş etməyə məcbur edirdi. Bir neçə imanlı gənc isə tək Allaha inanırdı. Onlar imanlarını qorumaq üçün şəhəri tərk edib bir mağaraya sığındılar. Allah onları möcüzəvi şəkildə uzun illər yuxuda saxladı. Onlar oyandıqda isə artıq cəmiyyət dəyişmişdi və insanlar Allaha iman gətirmişdilər. Qurani-Kərimdə bildirilir ki, bu gənclər mağarada uzun müddət qalmışlar. Bu hadisə Allahın qüdrətini və möminləri qoruduğunu göstərir. Əshabi-Kəhf hadisəsindən çıxarılan əsas nəticə budur ki, insan imanını qorumaq üçün səbirli və möhkəm olmalıdır. Allah Özünə sığınanları tək qoymur.

Elmi və ədəbi təhlillər göstərir ki, Kərim İsmayılzadənin 1921-ci ildə “Maarif” jurnalında çap olunan “Ölən şəhər” adlı əsəri dünyanın bir sıra ölkələrində yayılan “Əshabi-kəhf” (buna hekayə də,

rəvayət də, əsatir də deyirlər) adı ilə tanınan əsərin nəzirəsi və təbdlidir. Əsərdə zalım və allahlıq iddiasında olan ölkə başçısının əlindən dağlardakı mağarada özlərinə sığınacaq tapmış yeddi nəfərin taleyindən söz açılır. “Ölən şəhər” əsərinin ərəb yazıçısı İmat əl-Şafenin “Əshabi-Kəhf” hekayəsi əsasında yazıldığı güman edilir. “Əshabi-Kəhf”in müxtəlif variantları var. Bədii, publisistik və elmi yaradıcılığı hələ də kölgədə qalan Kərim İsmayılzadənin “Ölən şəhər” hekayəsini yazı üslubuna və orfoqrafiyasına müdaxilə etmədən oxucuların diqqətinə çatdırırıq [8].

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında Əshabi-Kəhf motivinə müraciət edən müəlliflərdən biri Kərim İsmayılzadə olmuşdur. Onun “Ölən şəhər” əsərində hadisələr Naxçıvan yaxınlığında təsvir edilir. Əsərdə: zalım Dağyanus obrazı geniş təsvir olunur; onun özünü “tanrı” elan etməsi vurğulanır; yeddi möminin mağaraya sığınması göstərilir; şəhərin məhv olması və hakimiyyətin süqutu təsvir edilir. Bu əsərdə müəllif dini süjeti sosial ədalət ideyası ilə birləşdirir. “Ölən şəhər” ifadəsi yalnız fiziki dağıntını deyil, həm də zülm üzərində qurulmuş hakimiyyətin mənəvi çöküşünü simvolizə edir [8].

Bu dini süjeti Azərbaycan ədəbiyyatına gətirərək, zalım Diqyanusun mənəvi iflasını və mütləq həqiqətin dəyişməzliyini bədii dillə təsvir etmişdir.

Ezoterik “Əshabi-Kəhf” sirləri - İtin bu hekayədə nə işi var? Kulis.az saytı Yunis Xəlilovun “Sirius” ulduzuna uzanan ezoterik “Əshabi-Kəhf” sirləri” yazısını təqdim edir. Simvolik anlam daşıyan məqamları özündə ehtiva edən hadisələrin ruhi-mənəvi dərk etmə üsullarından biri ezoterikadır. Bu, bir çox hekayə, nağıl və rəvayətlərin batini xarakterini əks etdirir. Qədim tarixə malik və dövrümüzədək gəlib çatan bir sıra hekayə, nağıl və rəvayətlərdə təsvir olunan məlumatların gizli şəkildə nəsildən-nəsilə ötürülməsinin sirri artıq açılmaqdadır. Belə hekayələrdən biri də “Əshabi-Kəhf” haqqındadır. Bu hekayədə simvolik anlama malik olan çoxlu ezoterik terminlərlə rastlaşmaq olur. Məsələn, “mağara”, “yeddi rəqəmi”, “üç yüz doqquz il”, “it”, “yatmaq”, “sağ tərəfə və sol tərəfə çevirmək” və sair. Bəs “Əshabi-Kəhf”lə bağlı hadisə hansı mənbələrdə əks olunub? Hamımızın ağına gələn ilk mənbə təbii ki, Qurani-Kərimin “Kəhf” surəsidir (9-26-cı ayələr). Hökmdar zülmündən qaçıb mağaraya sığınan və orada uzun illər yatdıqdan sonra oyanan bir qrup insanın və onları müşayiət edən “Qitmir” adlı bir itin başına gələn hadisəni əks etdirən bu hekayə Qurani-Kərimin nazil olmasından çox əvvəllər bir sıra başqa xalqların mədəniyyətlərində və başda xristianlıq olmaqla digər dini mənbələrdə də yer alıb [7].

Hazırda bu mistik bölgənin Azərbaycanla (Naxçıvan bölgəsi) yanaşı, Türkiyə, İordaniya, Hindistan, İspaniya, Misir, Suriya, Əfqanıstan, Əlcəzirdə və digər ölkələrdə olmasına dair mülahizələr mövcuddur və bu hadisənin “yaşandığı” yerə dair abidələrə (mağaralara) həmin ölkələrdə rast gəlmək mümkündür. Lakin haqqında söhbət açdığımız məsələni araşdıran tədqiqatçı və mütəxəssislərin böyük əksəriyyətinin fikrincə, “Əshabi-Kəhf” Azərbaycanın Naxçıvan bölgəsindədir [7].

Bu barədə görkəmli islam alimi Fəxrəddin Razi “Mefatih-ül-Qeyb” adlı əsərində yazır ki, “Doğrusu, “Əshabi-Kəhf”in nə zamanını, nə yerini ağıla gətirə bilməyə imkan yoxdur, lakin şübhə yoxdur ki, bu mağara Naxçıvan ərazisindədir” [7]. Orta əsrlərdə Avropada çap edilmiş fransızların məşhur “Qrand” Ensiklopediyasında “Sert Dormans” (“Yeddi yatmışlar”) adı ilə dərc olunan yazıda “Əshabi-Kəhf” hadisənin tarixi keçmişi və bu hadisənin cərəyan etdiyi ərazi ilə bağlı məlumatlar əksini tapmışdır. Orada da sözügedən bölgənin məhz Azərbaycan ərazisində olması ehtimalı yürüdülmüşdür.

Siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Zaur Əliyev hələ 2018-ci ildə dərc olunan “Tampliyerlər, “sirr bəqçı”ləri və beктаşilərin qoruduğu Əshabi-kəhf” adlı məqaləsində son dərəcə maraqlı məqamlardan bəhs edərək vurğulayır ki, Naxçıvanda bir neçə ailə bu mağaranın yerini və sirrini qoruyub saxlamaq üçün seçilmişdi. Müəllif həmin yazısında daha sonra bildirir ki, Osmanlı-Səfəvi dövründə Şah İsmayıl bu yerin mühafizə olunmasını Qaramanlı tayfasına tapşırırmışdı. Onun

yanına gələn Vatikan elçilərinin xahişini yerə salmayan Şah Muğanlı Sarı Əlinin nəslindən olan Novruz Ağa Əlini bura mühafiz təyin edir [7].

Batini alimi, misirşünas Firudin Gilar Bəgin fikrincə, “bu mağara haqqında söz demək üçün qədim yazıların batini mənalərini açmaq lazımdır”. Misirşünas alimin daha maraqlı fikirlərinə gəlincə, müəllifə görə, “Sufi-batnilərdə “Əshab” rəmzi – “Sahu-Ba” kimi açılır ki, buradakı “Sahu” rəmzi qədim Misir yazılarında, insan öləndən sonra bədənindən çıxan ruhunu bildirirdi. “Ba” rəmzi isə bu fəlsəfədə, insan ruhunun ilkin materiya ilə vəhdəti, yəni ölümsüzlük qazanmış ruhları, Misir Allahları demək idi. Batnilərdə “Kəhf” sözünün Kufə-Qaf rəmzləri ilə eyni mənalı olduğunu dilə gətirən F.G.Bəgin düşüncəsinə görə, “Əshabi-Kəhf” dedikdə sufilər, ölümsüzlük qazanaraq Allaha çevrilmiş insanları nəzərdə tuturlar ki, onların cəsədləri də məhz Qaf dağındakı “Əshabi-Kəhf” mağarasında gizlədilib [7].

Firudin Gilar Bəg hadisəni batini qatda “Sahu-Ba” (ölümsüz ruhlar) fəlsəfəsi ilə izah edərək, onun bəşəri sirlərini açmışdır.

“Azərbaycanın orta əsrlər mədəniyyətini tədqiq edən tarixçi N.Əliyevanın fikrincə, VII-XIII əsrlərdə ölkənin dini coğrafiyasında xüsusi çəkisi olan Əshabi-Kəhf ziyarətgahı, Quran qissələrinin yerli mühitə inteqrasiyasını və İslamın bu torpaqlarda nə dərəcədə dərinlən kök saldığını göstərən mühüm tarixi amildir” [3, s.362].

Nərgiz Əliyeva qeyd edir ki, “Naxçıvan bölgəsindəki Əshabi-Kəhf mağarası İslamın yayılması ilə əlaqədar olaraq hələ orta əsrlərdən etibarən müqəddəs ziyarətgah kimi formalaşmış və xalqın inanc sisteminə dərinlən daxil olmuşdur” [3, s.363]. “Naxçıvan folklorunda Əshabi-Kəhf rəvayətləri mədəni saflıq rəmzidir”. Bu rəvayətlər xalqın mədəni saflığının göstəricisidir [3, s.363].” “İslamın yerli mühitə inteqrasiyası kontekstində “haqqın zülmə qalib gəlməsi” simvolizminin elmi əsasları müvafiq ədəbiyyatda öz əksini tapmışdır [3, s.363].”

Tarix elmləri doktoru alim, Hacı Qadir Qədirzadə Naxçıvanda ən müqəddəs yerlərdən sayılan “Əshabi Kəhf”ə (xalq arasında “Asafkəf”) inam olduqca güclüdür. Hər il bura on minlərlə insan ziyarətə gəlir. Naxçıvanda buranı ziyarət etməyən insanlara çox az halda rast gəlmək olar. “Əshabi-Kəhf” tarixilik, dini inancların zənginliyi baxımından diqqəti cəlb edir. Buna görədir ki, biz bu məsələyə bir neçə dəfə müraciət etmişik [5, s.7].

Hacı Qadir Qədirzadə isə bu mövzuda ilk monoqrafiyanın (“Əshabi-Kəhf: müqəddəslik, tarixilik və inancların genezisi”) müəllifi olaraq, mağara haqqındakı xalq inanclarını (məsələn, Dəmcixana, Cənnət bağı, Yeddiolər mağarası) elmi şəkildə sistemləşdirmişdir [5, s.7].

AMEA-nın prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli “Əshabi-Kəhf”i Azərbaycanın mədəni-mədəni paytaxtı olan Naxçıvanın ən qədim və müqəddəs abidəsi kimi təbliğ edən və elmi rəhbərlik edən şəxslərdəndir. “Naxçıvanın qədimliyini və Azərbaycanın mədəni-mədəni paytaxtı olduğunu təsdiq edən ən möhtəşəm abidə Əshabi-Kəhf ziyarətgahıdır. Bu müqəddəs məkan bölgənin yalnız dini tarixi ilə deyil, həm də xalqın minillik inancları və mədəni bütövlüyü ilə sıx bağlı olan əvəzsiz bir mədəniyyət xəzinəsidir” [6, s.22].

“Əshabi-Kəhf” fenomeninin mahiyyəti Qurani-Kərimin “Kəhf” surəsinin 9-26-cı ayələrində öz əksini tapmışdır. Həmin ayələrdə ehtiva olunan mənalardan qaynaqlanan və tarixin sınağından keçmiş hikmətli rəvayətlər aşağıdakı kimidir.”

9. [Ya Məhəmməd!] Yoxsa əshabi-kəhf-in və Rəqimin [mağara və Rəqim əhlinin] ayələrimizdən əcaib bir şey olduğunu güman edirsən? [Xeyr, bu Bizim qüdrətimiz qarşısında adi bir işdir!] [9, s.263].

Bu ayə Qurani-Kərimin “Kəhf” surəsində Əshabi-Kəhf hadisəsinə həsr olunmuşdur. Bir zamanlar imanlarını qorumaq istəyən bir qrup gənc, zalım hökmdarın təzyiqindən qaçaraq mağaraya sığındılar. Onlar Allahın mərhəmətinə ümid edərək Ondan nicat dilədilər. Allah-Təala da onları uzun illər yuxuya daldırdı və bu hadisəni Öz qüdrətinə bir nişanə etdi. İnsanlar onların hekayəsini eşidəndə Allahın ölüləri diriltməyə və zamanı dəyişdirməyə qadir olduğunu anladılar.

Bu hadisə sübut etdi ki, Yaradan üçün qeyri-mümkün heç nə yoxdur və Onun sonsuz qüdrəti qarşısında ən böyük möcüzələr belə hikmət dolu bir təzahürdür.

Allah-Təala burada Peyğəmbərə (s) xitab edərək bildirir ki, mağara əhlinin əhvalatı insanlar üçün fəvqəladə görünə də, kainatın yaradılışı və idarə olunması fonunda bu, adi bir işdir. Beləliklə, yüzillərlə yatıb oyanmaq və bununla bəşəriyyətə ibrət olmaq Allah üçün heç bir çətinlik yaratmır. İnsan hər hansı bir hadisəyə baxıb onu yeganə böyük möcüzə hesab etməməlidir; zira Yaradanın hər bir əməli eyni dərəcədə asan və hikmətlidir. Həqiqi iman və Allaha təvəkkül insanı hər cür şər qüvvələrdən qoruyur, Allahın mütləq iradəsi isə hər şeydən üstündür.

10. [Ya Məhəmməd!] Xatırla ki, o zaman gənclər mağaraya sığınıb: “Ey Rəbbimiz! Bizə öz dərgahından mərhəmət bəxş et və işimizə fəvqə ver! [Bizi kafirlərin bəlasından, düşmənlərin təhlükəsindən qoru, bizə ruhi verib doğru yola yönəlt!]” – demişdilər [9, s.263].

Bu ayə Qurani-Kərimin “Kəhf” surəsində Əshabi-Kəhf gənclərinin Allaha etdikləri səmimi və təsirli duasını bəyan edir. İmanlarına görə təqib olunan bir qrup gənc, zülmədən qaçaraq uzaq bir mağaraya pənah gətirirlər. Onlar dərk edirdilər ki, bəşəri kömək tükəndiyi anda yeganə nıcat yolu mütləq Yaradana sığınmaqdır. Mağaranın sükutunda qəlblərini Allaha açaraq: “*Ey Rəbbimiz! Bizə Öz dərgahından mərhəmət ver və işimizi xeyirlə nəticələndir*”, – deyə yalvardılar.

Onların duası qorxu içində olsa da, daxili bir arxayınlıq və sonsuz ümidlə dolu idi. Uca Allah gənclərin bu ixtlasını qəbul edərək, qəlblərinə hüsur vermiş və onları Öz xüsusi ilahi qoruması altına almışdır. Ayədən aydın olur ki, ən ağır sınaqlar və təhlükələr qarşısında doğru çıxış yolu yalnız Allaha təvəkkül etmək və ixtlasla dua etməkdir. Beləliklə, çətin anlarda edilən səmimi dua insanı ən ümitsiz vəziyyətlərdə belə ilahi mərhəmətin sarsılmaz qalasına qovuşdurur.

11. Biz onları mağarada illərlə [üç yüz doqquz il] yuxuya verdik.

12. Sonra iki tayfadan [möminlərdən və kafirlərdən] hansının onların [mağarada] qaldıqları müddəti daha düzgün hesabladıklarını bilmək (ayırmaq) üçün onları oyatdıq [9, s.264].

Bu ayələr Qurani-Kərimin “Kəhf” surəsində Əshabi-Kəhf möcüzəvi yuxusu və əsrlər sonra oyanışı haqqında bəhs edir. İmanlı gənclər mağaraya sığındıqdan sonra Uca Allah onların duyğularını xarici aləmə qapatmış və onları 309 il davam edən dərin bir yuxuya daldırmışdır. Zamanın axarına rəğmən, ilahi qoruma altında olan bu gənclərin fiziki varlığına illər heç bir təsir göstərməmişdir. Günəşin doğub-batması ilə keçən əsrlər onlara sanki bir günün bir hissəsi qədər qısa gəlmişdir.

Uca Allah onları yenidən oyatdı ki, bu hadisə həm möminlər, həm də inkar edənlər üçün mütləq qüdrətin təzahürü olsun. Şəhər əhli bu qeyri-adi əhvalatı eşitdikdə, gənclərin mağarada qaldıqları müddət barədə mübahisə yaransa da, əsl həqiqət Allahın elmində idi. Bu möcüzə bəşəriyyətə sübut etdi ki, zamanın sahibi Allahdır və O, ölümləri diriltməyə qadirdir. Beləliklə, Allah-Təala öz sadıq bəndələrini istədiyi qədər qorumağa qadirdir və Onun sonsuz iradəsi qarşısında əsrlər belə bir anın hökmündədir.

13. [Ya Məhəmməd!] Biz onların xəbərini sənə doğru söyləyirik. Onlar Rəbbinə iman gətirmiş bir neçə gənc idi. Biz də onların hidayətini [imanını, səbatını və bəsirətini] artırırdıq [8, s.264].

Bu ayə Qurani-Kərimin “Kəhf” surəsində Əshabi-Kəhf gənclərinin imanındakı səmimiyyəti və mənəvi səbatını bəyan edir. Tarixi mənbələrə və rəvayətlərə görə, həmin gənclər cəmiyyətdə nüfuzlu və varlı ailələrdən olsalar da, batil inanclara və büt-pərəstliyə boyun əyməmişdilər. Onlar gizli şəkildə bir araya gələrək tək olan Allaha iman etdiklərini bəyan etmiş və bu yolda hər cür maddi nemətdən imtina etmişdilər.

Qəlblərindəki səmimi iman artdıqca, Uca Allah da onlara xüsusi lütf göstərərək hidayətlərini gücləndirmiş, ürəklərinə sarsılmaz bir cəsarət bəxş etmişdir. Onların zalım hökmdarlar qarşısında haqqı qorxmadan söyləməsi məhz bu ilahi möhkəmliyin təzahürü idi. Allah gənclərin bu ixtlasına görə onların mənəvi bəsirətini itiləşdirmiş və adlarını bəşəriyyət üçün əbədi bir ibrət nümunəsinə

çevirmişdir. Beləliklə, qəlbində səmimi iman daşıyan hər bir kəsə Allah-Təala Öz dərgahından əlavə hidayət, mənəvi güc və möhkəmlik bəxş edir.

14. Onlar [rum qeysəri bütperəst Diqyanusun hüzurunda] durub: “Rəbbimiz göylərin və yerin Rəbbidir. Biz Ondən başqa heç bir tanrıya ibadət etməyəcəyik. Əks təqdirdə [Allahdan başqasına tapınacağıq söyləsək] küfr danışmaqda həddi aşmış, ifrata varmış olarıq!” dedikləri zaman onların ürəklərinə qüvvət, mətanət vermişdik [9, s.264].

Kəhf surəsinin 15-25-26-cı ayələrində “Əshabi-Kəhf” (mağara sahibləri) hadisəsinin əsas hissəsini təşkil edir. İmana sadıqlıq: Gənc möminlər bütperəst cəmiyyətin təzyiqlərindən qurtulmaq üçün Rəbbinə sığınaraq mağaraya çəkildilər və Allahdan mərhəmət dilədilər. Möcüzəvi yuxu: Allah onları qorumaq üçün mağarada yüzlərlə il davam edən dərin bir yuxuya daldırdı, günəşin şüalarını və bədənlərinin hərəkətini isə xüsusi şəkildə nizamladı.

Oyanış və heyrət: uzun müddətdən sonra oyandıqda, aralarında nə qədər qaldıqları barədə mübahisə etdilər və achiqlarını yatırmaq üçün gümüş pulla şəhərə qida almağa adam göndərdilər. İnsanların xəbərdar olması: onların hekayəsi ortaya çıxdıqda, Allah bu möcüzə vasitəsilə insanlara Qiyamət gününə və yenidən dirilməyə dair qəti bir sübut göstərdi. Mütləq elm: ayələrin sonunda vurğulanır ki, gənclərin sayı və mağarada qalma müddəti (309 il) haqqında mütləq elm yalnız Allaha məxsusdur və insanlar bu barədə boş yerə mübahisə etməməlidirlər.

Tarixçi Hacı Qadir Qədirzadənin iyirmi beşinci ayəyə dair tədqiqatında vurğulandığı kimi, zamanın mütləq sahibi olan Allah, Öz sadıq bəndələrini qorumaq üçün fiziki qanunları və zamanın axarını dəyişməyə qadirdir [5, s.52-74].

Rəvayətlərə görə, gənclər bütperəst Rum qeysəri Diqyanusun hüzuruna gətirilərkən heç bir qorxu duymadan: “Rəbbimiz göylərin və yerin Rəbbidir, Ondən başqa heç bir tanrıya ibadət etməyəcəyik”, – deyərək öz tövhid inanclarını cəsərlə elan etdilər.

Onların bu qətiyyətli duruşu hökmdarı qəzəbləndirsə də, Uca Allah gənclərin qəlbinə elə bir mətanət və hüsur verdi ki, heç bir təhdid onların iradəsini sarsıda bilmədi. Bu hadisə göstərir ki, haqqı söyləmək üçün tələb olunan cəsərlət məhz səmimi imandan qaynaqlanır. Allah-Təala Öz yolunda fədakarlıq edən bəndələrinin qəlbini qüvvətləndirərək, onları ən çətin sınaqlardan üzəg çıxarır. Beləliklə, səmimi iman və haqq yolunda nümayiş etdirilən dayanıqlıq hər zaman ilahi qüvvət və mənəvi möhkəmliklə mükafatlandırılır.

Bu ayələr Qurani-Kərimin “Kəhf” surəsində Əshabi-Kəhf möcüzəsinin zaman çərçivəsini və qeyb aləminin yalnız Allaha məxsus olduğu həqiqətini bəyan edir. Uca Allah imanlı gəncləri mağarada 309 il (şəmsi təqvimlə 300, qəməri təqvimlə 309 il) ərzində dərin yuxuda saxlayaraq onları zamanın aşındırıcı təsirindən qorumuşdur. Bu müddət ərzində dünya dəyişsə də, Allahın himayəsində olan gənclərin fiziki varlığına heç bir zərər toxunmamışdır.

İnsanlar bu müddətin uzunluğu barədə mübahisə etsələr də, Quran vurğulayır ki, gizli və aşkar hər şeyin dəqiq elmi yalnız Allaha məxsusdur. Göylərin və yerin ən gizli sirlərini bilən, hər şeyi mükəmməl görən və eşidən Yaradanın hökmünə kimsə şərik ola bilməz. Bu hadisə həm də sübut edir ki, kainatda baş verən hər bir proses Allahın mütləq iradəsi və nəzarəti altındadır. Beləliklə, Əshabi-Kəhf əhvalatı göstərir ki, Allahın sonsuz qüdrəti və qoruması zamanın hüdudlarını aşır; sarsılmaz imanla Allaha sığınanlar üçün O, yeganə və əvəzsiz hamidir. Əshabi-Kəhf hekayəsi bizə göstərir ki, Allahın qoruması ilə möminlər hər təhlükədən qorunur, zamanın və insan hesablarının Onun yanında heç bir əhəmiyyəti yoxdur; hər şey Allahın hökmü və iradəsi ilə baş verir.

Nəticə / Conclusion

“Əshabi-Kəhf” sadəcə keçmişin xatirəsi deyil, hər dövr üçün mənəvi təmizlənmə və mütləq təslimiyyət dərsidir. Zamanın və insan hesablarının Allah yanında heç bir əhəmiyyəti yoxdur; hər şey Onun hökmü və iradəsi ilə baş verir.

Əshabi-Kəhf hadisəsi bəşəriyyətə mesaj verir ki, zamanın və məkanın fəvqündə dayanan yeganə qüvvə Allahdır. Naxçıvandakı bu müqəddəs mağara həm Quranın canlı bir ayəsi, həm səmimi duaların qəbul mərkəzi, həm də haqqın batıl üzərindəki əbədi qələbəsinin simvoludur.

Ədəbiyyat / References

1. Azərbaycan İslam Ensiklopediyası. – Bakı: Şərq-Qərb, 2001, 640 s.
2. “Ezoterik Əshabi-Kəhf sirləri – İtin bu hekayədə nə işi var?” Kulis.az portalı, 27 avqust 2025. <https://kulis.az/xeber/tarix/ezoterik-eshabi-kehf-sirleri-itin-bu-hekayede-ne-isi-var-62509>
3. Əliyeva N. Azərbaycanca İslam mədəniyyəti (VII-XIII əsrin əvvəlləri). – Bakı: Elm və təhsil, 2017, 488 s.
4. “Əshabi-kəhf ziyarətگاهی” dini-mədəni abidə kompleksi. Naxçıvan Muxtar Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi. <https://nculture.gov.az/shabi-k-hf-ziyar-tgahi>
5. Hacı Qadir Qədirzadə. Əshabi-Kəhf: Müqəddəslik, tarixilik və inancların genezisi. – Bakı: Elm, 2002, 112 s.
6. Həbibbəyli İ. Naxçıvan: Tarix və abidələr. – Naxçıvan: Əcəmi, 2014, 456 s.
7. Xəlilov Y. “Əshabi Kəhf”in sirləri: qaranlıqdan aydınlığa. “525-ci qəzet”, 25 yanvar 2024, № 14. <https://kulis.az/xeber/tarix/ezoterik-eshabi-kehf-sirleri-itin-bu-hekayede-ne-isi-var-62509>
8. İsmayılzadə K. “Mifik və bədii düşüncə tariximizin maraqlı səhifəsi: Əshabi-Kəhfə bir hekayət”. “525-ci qəzet”, 15 dekabr 2015, № 230, s.6. <https://525.az/news/47865-mifik-ve-bedii-dusunce-tariximizin-maraqli-sehifesi-eshabi-kehfe-bir-hekayet>
9. Qurani-Kərim. Kəhf surəsi, ayələr 9–26. – Bakı: Azər nəşr, 1992, 710 s.